

1 Jordbruk

Ett livskraftigt jordbruk är en förutsättning om matproduktion, odlingslandskap, slåttermarker och betesmarker ska finnas kvar även i framtiden. Grunden för detta är att det finns lantbrukare. Men företagare, ideella krafter, markägare och landsbygdens befolkning har också stor betydelse.

Jordbruksmark utgör tre procent av länets totala yta och cirka 1 300 personer i länet är sysselsatta inom jordbrukssektorn⁸. Inom jordbrukssektorn finns flera samarbetsorganisationer, inte minst Lantbrukarnas riksförbund (LRF). Det finns en sammanlänkning mellan sektorn och Länsstyrelsens uppgifter genom jordbrukspolitiken. Ett viktigt verktyg är Landsbygdsprogrammet 2014–2020, som finansierar jordbruksstöd, miljöstöd, kompetensutveckling och utvecklingsprojekt. Målet är att förbättra konkurrenskraften och tillväxten i jord- och skogsbruket, inklusive rennäringen, och på så sätt öka sysselsättningen på landsbygden. De gröna näringarna har också en roll att spela i integration av nyanlända och flera integrationsprojekt drivs av branschen. Jordbruksverket samordnar statens arbete. Flera kommuner arbetar med lantbruk och landsbygdsutveckling. Utöver stöd och kompetensinsatser har kommunerna och Länsstyrelsen myndighetsuppgifter i form av tillsyn och kontroll inom jordbruk och djurhållning.

Odlingslandskapet i Dalarna karaktäriseras i många områden av småskalighet med rik förekomst av småbiotoper, men länet har även mer intensivt brukade områden. I Dalarna finns också ett levande fäbodbruk som bidrar till landskapets regionala särart med höga natur- och kulturmiljövärden. Miljöpåverkan från jordbruket beror till stor del på bruksformer och skötselmetoder. Sverige har i en internationell jämförelse till exempel låg antibiotika- och bekämpningsmedelsanvändning. Det går att göra mycket för att miljöanpassa jordbruket och bevara det öppna landskapet och den biologiska mångfalden. Till exempel kan våtmarker anläggas och skötas för att fånga upp näringsläckage och omställning till ekologisk produktion kan bidra till minskad spridning av kemikalier i miljön. Av lönsamhetsskäl finns inte alltid incitament att bruka små och otillgängliga marker, vilket kan leda till förlust av biologisk mångfald när markerna inte hävdas. Informationsinsatser, kurser och ersättningar kan bidra till att marker även fortsättningsvis hävdas.

En annan miljöutmaning för jordbruket är den globala handeln med bland annat importerat foder. Att inte orsaka negativ miljöpåverkan i andra länder är en utmaning där ökad spårbarhet och ökad inhemsk foderproduktion kan spela en viktig roll för jordbruket.

Hänvisning till andra avsnitt: 13 Myndigheter, kommuner och offentliga organisationer, främst 13.8 Grön infrastruktur, 8.2 Offentlig upphandling.

---

⁸ Statistiska Centralbyrån, SNI kod, A 01 Jordbruk och jakt samt service hörande därtill, för Dalarnas kommuner 2016.

Miljömål som berörs: Ett rikt odlingslandskap, Begränsad klimatpåverkan, Giftfri miljö, Ingen övergödning, Ett rikt växt- och djurliv.

Hållbarhetsmål/Agenda 2030-mål som berörs: 2 Ingen hunger, 15 Ekosystem och biologisk mångfald, 17 Samverkan.

1.1 Jordbruksnäringens miljö- och klimatarbete

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Detta åtgärdsområde fokuserar näringens egna initiativ för miljömålen. Centralt är att se till att bruka markerna med till exempel betesdjur och vallodling. Genom att dessutom arbeta med kompetensförsörjning, nya innovativa idéer och samverkan stärks möjligheterna för att även fortsättningsvis bidra med miljönyttor från jordbruket. De åtgärder som näringen planerar och som listas för detta åtgärdsområde är alla viktiga för miljömålsarbetet, däribland att regionalt i Dalarna omsätta den nationella livsmedelsstrategin.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Löpande sker information om rådgivning, kurser och annan kompetensförsörjning samt underlättande av ägarbyten och generationsskiften i lantbruket.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Rådgivning, stöd och ersättningar finns bland annat genom Greppa näringen som syftar till bättre miljöarbete och förbättrad ekonomi för lantbrukaren. Miljöhusesyn är ett verktyg framtaget av LRF i samarbete med Jordbruksverket för att hjälpa företag på landsbygden att hålla koll på de lagar och regler som styr och påverkar företagets verksamhet.

Vad kan göras mer i Dalarna: En regional livsmedelsstrategi som tas fram i bred samverkan och med god förankring skulle ge en tydlig målbild för det fortsatta arbetet med att få en hållbar livsmedelsproduktion. För att bibehålla ett rikt odlingslandskap med höga naturvärden måste lönsamheten i jordbruket förbättras samt kunskapen kring hållbart brukande av jorden öka. En livsmedelsstrategi skulle också kunna behandla frågan om ägarskifte och integration av nyanlända som en möjlighet i jordbrukssektorn, särskilt inom trädgårdsnäringen.

1.1.1 Regional livsmedelsstrategi för Dalarna

Vad ska göras: Ta fram en förstudie för en regional livsmedelsstrategi, med målsättningen att sedan utveckla en regional livsmedelsstrategi, som syftar till att öka livsmedelsproduktionen och stärka de gröna näringarnas konkurrenskraft och miljöarbete i länet.

Drivande part: LRF (förstudien), Region Dalarna, Länsstyrelsen.

Medverkande part: Dalarna Science Park och andra aktörer i livsmedelskedjan.

När genomförs åtgärden: 2017-2020.

Uppföljning: Kvalitativ beskrivning av vad som gjorts under det gångna året. Redogörelse för lönsamheten i de gröna näringarna och relevanta nyckeltal med bäring på miljömålen.

1.1.2 Gröna jobb ambassadör

Vad ska göras: Genomföra insatser för att unga ska söka sig till de gröna näringarna och underlätta ägarskifte och kompetensförsörjning på lantbruksföretag.

Drivande part: LRF.

Medverkande part: Stiernhööksgymnasiet, Älvdalens utbildningscentrum.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal träffar som ordnats regionalt för att belysa frågorna om ägarskifte och kompetensförsörjning.

1.1.3 Värna åkermarken i samhällsplaneringen

Vad ska göras: Med stöd av miljöbalken (kapitel 3, §4) verka för att ny bebyggelse i samhällsplaneringen inte förläggs till produktiv åkermark.

Drivande part: LRF.

Medverkande part: Kommunerna, Länsstyrelsen.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Redovisning av remissvar över plandokument i kommunerna.

1.2 Landsbygdsprogrammet och stödgivning

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet:

Landsbygdsprogrammet och stödgivning bidrar till att stödja och hjälpa lantbrukare och är av stor betydelse för deras miljöarbete. Det kan vara hjälp att hitta och nyttja ersättningar för exempelvis omställning till ekologiskt jordbruk, fäbodbruk, energieffektivisering eller åtgärder för minskad klimatpåverkan.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Länsstyrelsens arbete med att utveckla landsbygden och jordbruket går bland annat ut på att stödja olika aktörer med ersättningar och förmedla rådgivning.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Ekonomiska stöd från Landsbygdsprogrammet 2014–2020 innehåller stöd och ersättningar för att utveckla landsbygden. Miljö, hållbar utveckling och innovation är prioriterade områden i nuvarande program. Länsstyrelsen gör insatser i form av informationsspridning och rådgivning. Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram 2016–2021 innehåller ett antal bindande åtgärder riktade till kommuner och länsstyrelsen.

Vad kan göras mer i Dalarna: En bidragande orsak till minskad biologisk mångfald i länet är igenväxning av jordbruksmark. Genom att hävda/bruka jordbruksmarken med hänsyn tagen både till ekonomisk lönsamhet och miljömässiga värden kan den biologiska mångfalden bibehållas och öka. Satsningar på att sprida kunskap om jordbrukets positiva och negativa miljöpåverkan till alla samhällsaktörer behövs. Det behövs bättre kunskaper om hur biologisk mångfald, klimatpåverkan, lokal matproduktion och *ekosystemtjänster* ska värderas ekonomiskt i samhällsplaneringen.

1.2.1 Informationsinsatser för mer stöd och rådgivning i jordbruket

Vad ska göras: Informera om lantbruksstöd så att tilldelade medel används. Informera lantbrukare om kurser och rådgivning som finns för förbättrat miljö-, klimat- och energiarbete på gårdsnivå, till exempel rådgivning inom Greppa näringen.

Drivande part: Länsstyrelsen och LRF.

Medverkande part: Jordbruksverket, konsulter inom rådgivning och lantbrukare.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal ansökningar som kommit in till de olika stöden i Landsbygdsprogrammet samt analys av varför vissa stöd söks och andra inte. Antal informationsinsatser som har gjorts av Länsstyrelsen. Antal deltagare på relevanta kurser/rådgivningar inom Greppa näringen samt beskrivning av LRF:s marknadsföringsinsatser kring kurser och rådgivning.

1.3 Miljöhänsyn i jordbruket

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Åtgärder inom detta område bidrar till att miljöhänsynen inom jordbruket i länet ökar, exempelvis genom minskad användningen av kemiska bekämpningsmedel och bättre hushållning med växtnäring. Främjande av biodling och omställning till ekologiskt jordbruk bidrar till att skapa fler ekosystemtjänster och generellt har ekologiskt brukade marker större artrikedom än konventionellt brukade marker⁹.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Inom åtgärdsområdet finns verksamheter som främst bidrar till miljömålen Ett rikt odlingslandskap och Giftfri miljö. Åtgärder som tas upp i det här området handlar om förbättrad information och kunskapsspridning om ekologisk produktion, biodling och säker användning av växtskydd. Det är främst kunskapshöjande insatser som bidrar till att utövare inom olika jordbruksnäringer kan utveckla sin verksamhet.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Ekonomiska miljöstöd, ekotillägg och gårdsstöd. Nationell handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel som utgår från EU direktiv 2009/128/EG, om hållbar användning av bekämpningsmedel. Regler för biodling finns samlade i Bihusesynen. För certifierad ekologisk produktion finns nationella riktlinjer som fungerar som en tolkning av förordningstexterna som reglerar ekologisk produktion på EU-nivå. Även rådgivning, informationsträffar och kursverksamheter är en form av styrmedel inom det här området.

---

⁹ Ekologiskt lantbruk, biologisk mångfald och ekosystemtjänster – i ett landskapsperspektiv. Utgivningsår: 2013, SLU, EPOK – Centrum för ekologisk produktion och konsumtion

Vad kan göras mer i Dalarna: Fortsatt spridning av goda brukningsmetoder samt erfarenhetsutbyte är viktiga delar i utvecklingen av lantbruket.

1.3.1 Främja biodling

Vad ska göras: Fortbilda bitillsynsmän, biodlare och biodlarföreningar och informera om nyheter och ny kunskap. Medverka vid möten och kurser för och verka för att öka kunskapen och intresset för biodling.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Biodlare, bitillsynsmän.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal biodlare i länet, antal kurser och möten med bitillsynsmän, biodlare och biodlarföreningar.

1.3.2 Ekologisk produktion

Vad ska göras: Hålla kunskapshöjande kurser och ge rådgivning för ekologiska bönder och omställare till ekologisk produktion. Detta bland annat för att bidra till att uppnå det nationella målet om 30 procent ekologisk areal 2030 i regeringens handlingsplan till den nationella livsmedelsstrategin.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Länsstyrelsen i Gävleborg. LRF, Ekologiska lantbrukarna, Stiernhööksgymnasiet.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal kurser och deltagare per kurstillfälle. Antal hektar odling av ekologiskt odlade grödor samt antal djur inom ekologisk produktion i länet.

1.3.3 Utbildning och rådgivning i jordbruket

Vad ska göras: Ordna kurser och rådgivning kring klimat, växtnäringsläckage och växtskyddsmedel, bland annat inom Greppa näringen.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: LRF, Rådgivningsföretag, Stiernhööksgymnasiet.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal kurser och rådgivningstillfällen inom respektive område.

1.4 Vattenförvaltning i jordbruket

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Antalet våtmarker har minskat drastiskt i landskapet de senaste hundra åren. Åtgärdsområdet bidrar till att fler våtmarker anläggs och underhålls vilket skapar positiva effekter för miljön. Våtmarker har stor betydelse som naturliga reningsverk. På sin väg ut till sjöar och hav bromsas vattnet upp i våtmarkerna vilka fungerar som vattenrenare och näringsfällor för främst kväve och fosfor. Åtgärderna bidrar även till att andra insatser genomförs, som till exempel återmeandering, strukturkalkning och kalkfilterdammar. Inom lantbruket kan man arbeta med att förebygga växtnärings- och växtskyddsmedelsläckage genom god dränering och att hålla diken i gott skick. Anpassad gödsling och skyddszoner är också förebyggande arbete.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Rådgivning och kunskapshöjande insatser för att anlägga, sköta och restaurera våtmarker.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Rådgivning och informationsinsatser via Länsstyrelsens Våtmarksprojekt och Greppa Näringen. Medel i landsbygdsprogrammet för att anlägga och restaurera våtmarker samt LONA-medel för samordning, anläggning och restaurering. Åtgärderna bidrar till genomförandet av Länsstyrelsernas åtgärd 5c, 6 och 10 i Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram 2016–2021.

Vad kan göras mer i Dalarna: Mer information om stöden till markägare behövs. LRF och rådgivare skulle kunna bidra till att en större del av stöden kommer till användning. Samarbetet med kommuner behöver öka. Länsstyrelsen behöver också närmare utreda hur våtmarker kan placeras för att få rätt våtmark på rätt plats. Länsstyrelsen och kommuner kan driva på för att våtmarker anläggs på kommunal mark och i reservat.

1.4.1 Våtmarksinsatser genom landsbygdsprogrammet

Vad ska göras: Genomföra kunskapshöjande insatser med syfte att stödja lantbrukare och andra markägare att anlägga, restaurera och att sköta våtmarker. Verka för att medlen till våtmarker inom landsbygdsprogrammet utnyttjas fullt ut och används till våtmarksåtgärder som är kostnadseffektiva med avseende på förbättrad näringsretention och ökad biologisk mångfald.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: LRF, kommuner, rådgivningsföretag, lantbrukare.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal enskilda rådgivningar, fältvandringar, kurser och seminarier. Antal hektar med nyanlagda och/eller restaurerade våtmarker.

1.5 Natur- och kulturmiljövård i jordbrukslandskapet

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Åtgärder i det här åtgärdsområdet bidrar till att natur- och kulturmiljövården i landskapet bevaras och stärks. Inventeringar visar att hävdstatusen för traditionellt skötta slätterängar och betesmarker har försämrats drastiskt sedan början av 1990-talet. Det saknas kunskap om den totala mängden kulturbärande landskapselement i länet, vilket skick de är i och hur många som vårdas. Natur- och kulturmiljövård i jordbrukslandskapet är av mycket stor vikt för den biologiska mångfalden och landskapsbilden.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Rådgivning, kursverksamhet och informationsinsatser. Åtgärdsprogram för hotade arter. Handläggning av miljöersättningar till betesmarker och slätterängar.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Miljöersättningar för skötsel och restaurering av betesmarker och slätterängar. Stöd

till miljöinvesteringar för rovdjursavvisande stängsel och våtmarker. Projektstöd för rådgivning, kompetensutveckling och information.

Vad kan göras mer i Dalarna: Förutsättningarna för att uppnå målet Ett rikt odlingslandskap skapas främst genom riktat ekonomiskt stöd till åtgärder som annars inte skulle genomföras. Målsättningarna för variationsrikedom i odlingslandskapet kan uppnås bara om tillräckliga offentliga medel avsätts.

1.5.1 Kompetensutveckling om natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet
Vad ska göras: Genomföra enskild rådgivning och kurser om natur- och kulturmiljövärden på gården eller fäboden samt om skötselmetoder. Syftet är att öka förutsättningarna för att natur- och kulturmiljövärden i betesmarker, slätterängar, gårds- och fäbodmiljöer, åkrar och småbiotoper bevaras och stärks.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Lantbrukare, markägare.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal rådgivningstillfällen, antal kurser, antal deltagare.

1.5.2 Praktiska stödinsatser för hävd av särskilt artrika ängsmarker

Vad ska göras: Minska igenväxningen av betesmarker och slätterängar och förbättra skötsel av markerna genom praktiskt slätterstöd till ängar där hävden hotar att upphöra eller har upphört.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Markägare, lantbrukare, Skogsstyrelsen, kommuner.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal och areal av slätterängar som slås. Utveckling av hävdstatus genom inventeringar.

1.5.3 Bevara och stödja fäboddar

Vad ska göras: Bedriva informationsarbete för att befintliga stöd söks och nyttjas för att bidra till att vårda och underhålla fäbodmiljöer. Arbeta med fäbodbrukare och årligen ordna möten för att belysa fäbodbruksfrågor.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Fäbodbrukare.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Dokumentation av antal fäboddar med stöd för fäodsbete. Antal interna och externa möten som hålls årligen.